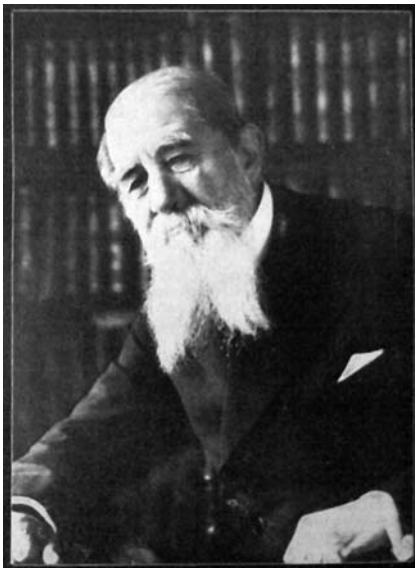

СТО ШЕЗДЕСЕТ ГОДИНА ОД РОЂЕЊА ПРОФ. ДР МИЛАНА ЈОВАНОВИЋА БАТУТА

Двадесет другог октобра 2007. године навршава се 160 година од рођења др Милана Јовановића Батута, првог професора хигијене и првог декана Медицинског факултета, значајног научника и лекара који је цео живот посветио изучавању и борби за очување и унапређење здравља народа и здравственом просвећивању. Био је веома угледан и активан члан и председник Српског лекарског друштва, уредник часописа „Српски архив за целокупно лекарство”, „Народно здравље”, „Здравље” и један од оснивача и први председник Југословенског лекарског друштва и низа других друштава.

Батут је рођен 22. октобра 1847. године у Сремској Митровици као десето од једанаесторо деце у породици скромног трговца која се 1806. године доселила из Шапца, након што је Миланов деда погинуо у боју на Мишару. Основну школу у време Баховог режима учио је на немачком језику, а гимназију у Панчеву, Сремским Карловцима и Осијеку. На Медицински факултет у Бечу уписао се 1868. године. Због оскудице, студије је морао прекинути радећи као професор реалне гимназије у Новом Саду, затим их наставио и дипломирао 1878. године. Две године је радио као лекар у Сомбору, где је покренуо часопис „Здравље – лист за лекарску поуку народу”. По позиву са Цетиња, две године је радио као управник Цетињске болнице, начелник Санитетског одељења Министарства унутрашњих дела и дворски лекар, издајући часопис „Здравље” и изучавајући здравствене прилике, навике и обичаје народа Црне Горе.

На позив др Владана Ђорђевића, начелника Санитетског одељења Министарства унутрашњих дела Србије, учествовао је на конкурс за писање прилога из области чувања и унапређења здравља, који су 1884. године објављени у јединственој књизи „Поука о чувању здравља”, која је штампана у неколико хиљада примерака и подељена свим школама, задругама и удружењима. С освојеном наградом Батут је наредне две године провео у Минхену код Макса Петенкофера, оснивача хигијене, у Берлину код Роберта Коха, на Биолошком институту у Лондону и код Луја Пастера у Паризу, где је не само учио, већ и учествовао у научним истраживањима. Две године после тога радио је као практични лекар у Новом Саду. Године 1878. понуђено му је да оснује катедру хиги-

јене на Медицинском факултету у Прагу. Уместо тога, он је прихватио да води Катедру хигијене и судске медицине на Великој школи у Београду, у којој је 1892. године изабран за ректора.

Као члан комисије задужене за припрему предлога закона о подизању Велике школе на ниво универзитета, Батут је најзаслужнији за то што је она усвојила став да се на будућем универзитету предвиди оснивање медицинског факултета. Да би то постигао, он је 1899. године издао и студију на 124 стране под називом „Медицински факултет српског универзитета”, у којој је доказивао да је овај факултет Србији неопходан, да за његово осни-

вање постоје услови и да он у Србији неће створити тзв. лекарски пролетеријат. Како је Законом о Универзитету донетом 5. марта 1905. године било предвиђено оснивање и медицинског факултета, формиран је Одбор за Медицински факултет. Батут је 1905. и 1906. године био председник једне од две комисије Одбора задужене за практичку реализацију законске одредбе о оснивању Медицинског факултета.

Како, због разних разлога, до оснивања факултета није дошло, Батут је наставио да о томе пише (на пример, 1910. године у чланку „Дајте народу више лекара” у часопису „Здравље”) и говори (на Седницама СЛД 5. и 12. марта 1911. године) и да почетком 1914. године ради у комисији за прављење нацрта организације Медицинског факултета и комисији која је обилазила 17 медицинских факултета по Европи и сачинила извештај на основу којег је маја 1914. године министар просвете Краљевине Србије донео решење о оснивању Медицинског факултета. Будући да је Законом о Универзитету Катедра хигијене и судске медицине укинута, Батут је 1905. године пензионисан, али је остао у звању хонорарног професора судске медицине на Правном и професора грађевинске хигијене на Техничком факултету у Београду. Пошто је уследио Први светски рат, до оснивања Медицинског факултета ни онда није могло доћи. Др Батут је 1919. године именован у тзв. Одбор за Медицински факултет, постављен за првог редовног професора хигијене и изабран за првог декана Медицинског факултета. Године 1926. додељен му је други по реду почасни докторат Медицинског факултета у Београду (први је додељен др Владану Ђорђевићу).

Иако у дубокој старости, Батут је био неуморан и веома друштвено активан скоро до краја живота, и то не само у областима којима се целог живота бавио, већ и у припреми санитетског законодавства Краљевине Југославије и у бројним другим активностима. Члан СЛД је постао 1880. године и био један од највреднијих и најугледнијих лекара. Уредио је часопис Друштва „Српски архив за целокупно лекарство” за 1895. и 1896. годину на потпуно модеран начин и неупоредиво боље него раније, те тако направио стандарде даљег уређивања часописа. Лист „Народно здравље”, који је штампан у додатку „Српског архива за целокупно лекарство” уредио је 1896. године. Часопис „Здравље” Друштва за чување народног здравља уређивао је од 1906. до четвртог броја 1911. године. За председника СЛД биран је за 1926/27. годину. Био је један од оснивача и први председник Југословенског лекарског друштва 1919/20. године и низа других друштава.

Умро је 11. септембра 1940. године у 93. години.

Највећи део своје професионалне активности Батут је посветио изучавању, чувању и унапређењу здравља и здравственом просвећивању народа. Приликом доделе почасног доктората Медицинског факултета у Београду рекао је да „због мистицизма, фатализма и религиозног фанатизма Средњег века, једна од две гране медицине, она задужена за чување и унапређење здравља, била се скоро потпуно изгубила”. Осим у случајевима епидемија, куге, колере и великих богиња, до друге половине 19. века болести су биле брига болесника, њихових породица и лекара, уз скоро потпуну равнодушност друштва и државе. Захваљујући многобројним епохалним открићима у бактериологији и хигијени, то стање се почело мењати, па су те две гране превентивне медицине добиле невиђени замах, а државе и разна удружења почела су предузимати разне мере и улагати велика средства у спречавању болести, као много бољи, ефикаснији и јефтинији начин борбе против њих него њихово лечење. Оснивана су и посебна друштва за профилаксу и борбу против појединих болести, а захваљујући донацијама богатих појединаца, уложена су знатна средства којима су били подупрти напори државе и друштва.

Потреба за таквим напорима у Србији била је велика. У земљи у којој је 95% становништва живело на селу, већим делом у сиромаштву, без уређеног снабдевања водом и с рђавом или никаквом санитацијом и ниском здравственом просвећеношћу, болести су биле распрострањене, а умирало је скоро свако четврто дете. О томе Батут, између осталог, каже: „Наш народ је у питањима свога тела и његових потреба тако неук; према своме здрављу тако несмотрен и нехатан; а у случајевима болести тако празноверан, такав фаталист, тако разним заблудама и несавесним варалицама одан; да није чудо, што у здравственом погледу

тако лоше стоји и да му је то и у културном и у економском напредовању велика сметња.” Др Батут је био први велики борац да се такво стање промени, а око њега се временом стварала све већа група „одушевљених трудбеника да на том пољу ради и то у самом народу и са њиме у заједници”, која се „апостолски борила да продре у сам народ; да стече његово поверење и његову оданост. Утицала је на њега и речју и пером; и саветом и примером; и сликом и представом. Оснивала је друштва и пододборе за чување народног здравља, школе за сељачке домаћице, летњиковце и приморске станице за слабуљаву децу,... приређивала је изложбе са наградама за добро однеговану одојчад, издавала угледне планове за сељачке куће, градила угледне кревете за сељачке постеље, практичне собне и хлебне пећи; излагала своје збирке лошег и доброг брашна и хлеба на углед, борила се против туберкулозе, венерије, пијанства, надрилекарства итд”, примењујући „методички сва средства модерне Игијене, Превентивне и Социјалне Медицине на прилике у самом народу”.

Заслугом др Батута и његових следбеника први пут „изведена је еманципација Санитета од полицијских власти (до 1918. године санитетски послови су били у делокругу Министарства унутрашњих дела – прим. Р. Ч.) и установљено Министарство Народног Здравља са два нова одељења: Одељењем за Игијену и одељењем за здравствено проучавање и подучавање народа – са одсеком за медицинску статистику и сталном епидемијском комисијом”, док су на Медицинском факултету у Београду основане „засебне катедре за Игијену, Социјалну Медицину, Бактериологију и Епидемиологију”. Батут и његови следбеници су, поред тога, „живо радили са страним мисијама на здравственим пословима у народу” и створили „тесну везу са светским центрима и институцијама као што су Игијенско одељење Лиге Народа, Париска централа за сузбијање туберкулозе, Савез Црвеног Крста, Одбор Рокфелерове Фондације итд”.

Батут је уистину био присталица Еугенике Франсиса Галтона, али не и њених доцнијих злоупотреба. Пре би се могло рећи да је он био поборник генетике, јер је знао и веровао „да у животу будемо здрави, морамо се – пре свега – здрави родити”, па је о правилном избору супружника писао већ у својој књизи „Муж и жена” 1869. године, годину дана по завршетку студија медицине, и у својим каснијим књигама и радовима.

У здравој породици видео је основу друштвеног напретка. У говору при додели почасног доктората Медицинског факултета у Загребу рекао је да га је „целога живота водила мисао о телесном, умном и моралном напредовању породице, као основне друштвене ћелије”, да је она „темељ опстанка и напретка сваке људске заједнице и целог људског рода,... првенствени извор и добра и зла у људском друштву” (што су и сада неспорне чињенице), па је „младим лекарским генерацијама оставио у аманет да породицу, као пр-

ву социјалну јединицу, као живу ћелију друштвеног тела, чувају и бране од сваке ноксе и инфекције”, јер се „у њој заснива и развија снага и дух, напредак и назадак народа”, тако да је породица „чврст или трошан стуб државе”.

Он је са пажњом посматрао и негативне друштвене појаве код нас, а нарочито „нашу страсну безобзирну партијску искључивост”, која је била овладала и делом универзитетске омладине и у њој „изазвала штетно убеђење да за оцену вредности једног јавног или приватног радника у нашој земљи постоји само једно мерило – његова партијска боја и делатност”, па већу „пажњу обраћа својој делатности у којој политичкој партији, него у унапређењу својих личних способности; личне исправности и стручне спреме”. На-

ша каснија историја је показала да из Батутовог упозорења нисмо много научили.

Библиографију др Милана Јовановића Батута чини око 170 чланака, књига и уџбеника који су писани јасним и свакоме разумљивим језиком. Своје текстове објављивао је после дужих проучавања и вишеструких дорада, па су, изгледа, неки његови велики радови остали необјављени. Нема сумње да је др Милан Јовановић Батут био један од најсветлијих личности српске медицине, Медицинског факултета у Београду и Српског лекарског друштва.

Радоје ЧОЛОВИЋ

* Рукопис је достављен Уредништву 15. 10. 2007. године.